

**ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ
ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПІЛЬНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ З ОДНОЛІТКАМИ**

Концепція гуманістичного виховання передбачає розуміння процесу формування особистості дитини як процесу становлення та розвитку її взаємин з дорослими та однолітками.

В умовах глобалізаційних змін модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини виступає як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства.

Базовий компонент дошкільної освіти України визначає державні вимоги до розвитку індивідуальності дитини, спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у колективі однолітків в дошкільні роки.

Подальший індивідуальний шлях розвитку особистості дитини продовжується в початковій школі. Підготовка дітей до школи має відповідати вимогам та критеріям оцінки дошкільної зрілості дитини.

Зміст освітньої лінії «Дитина в соціумі» в Базовому компоненті дошкільної освіти передбачає формування у дітей навичок соціально визнаної поведінки, вміння орієнтуватися у світі людських взаємин, готовності співпереживати та співчувати іншим, долучатися до спільної діяльності з однолітками та дорослими, об'єднувати з ними свої зусилля для досягнення спільного результату, оцінювати власні можливості, поважати бажання та інтереси інших людей, обирати відповідні способи взаємодії з однолітками в різних життєвих ситуаціях.

Гострота проблеми індивідуальності людини, що виражається в несхожості її з іншими людьми, пов'язана з необхідністю формування у неї такої системи цінностей, яка дасть їй можливість співчувати і співпереживати, радіти за інших, усвідомлюючи самоцінність кожної особистості. Тільки в цьому випадку людина може відчувати себе вільною і не вважати, що свобода інших людей обмежує її власну. Засвоєння вищезазначених соціальних цінностей – основне завдання освітньо-виховного процесу підростаючого покоління.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців дозволяють сформулювати поняття «індивідуальність», визначити її місце в проблемі людинознавства, співвіднести з іншими поняттями, підійти до визначення

поняття «розвиток індивідуальності», в тому числі і в дошкільному віці (Б. Ананьєв, В. Шадріков, С. Рубінштейн, Б. Теплов, В. Мерлін, М. Штарнер).

Значна частина наукових досліджень присвячена проблемі гуманності як однієї з характеристик особистості дитини-дошкільника. Результати досліджень Л. Артемової, Л. Божович, О. Запорожця, С. Карпової, В. Котирло, О. Косаревої, М. Лісіної, Є. Субботського, Т. Поніманської, Л. Почеревіної, Т. Фасолько, С. Якобсон засвідчили, що на етапі дошкільного дитинства моральні норми є мотивами поведінки.

У працях багатьох вчених зроблена спроба визначити вплив діяльності на виявлення індивідуальних якостей особистості в спільній ігровій (Л. Артемова, А. Гончаренко), трудовій (З. Борисова, Л. Крайнова, В. Павленчик), навчальній (Р. Буре) і мовленнєво-творчій діяльності (Н. Гавриш).

Аналіз сучасних періодичних педагогічних видань засвідчує, що створення системи дошкільної освіти висуває на перший план когнітивне збагачення і розвиток дитини. Виховні впливи при цьому націлені, в основному, на засвоєння норм етикету і створення в дошкільному закладі атмосфери, яка б сприяла освітньому процесу. Таким чином, моральні аспекти стають не головними, а супутніми, у той час як фахівці в галузі дошкільного дитинознавства стверджують на пріоритетність морального розвитку і виховання саме в дошкільний період (Р. Буре, С. Козлова, Т. Кулікова, М. Подд'яков, С. Якобсон та ін.).

Мета дослідження: розкриття психолого-педагогічного супроводу розвитку індивідуальності дошкільника у колективних взаєминах.

Колективні взаємини в дитячому середовищі, засновані на моральній вихованості дітей, можуть виступати однією з умов самореалізації дитини в групі однолітків, у спільній цікавій діяльності, в якій виявляються нахили будь-якого дошкільника, які надалі можуть розвиватися в здібності. Дуже важливо, щоб особистісні переживання дитини були спрямовані на іншого, так як саме процес емоційної спрямованості на іншого полегшує входження дошкільника в колектив однолітків, забезпечує відносно сприятливе перебування в ньому.

Різноманітні схильності, які дитина проявляє в діяльності, можуть бути можливістю реалізації її своєрідності в групі дитячого садка. Помічаючи захопленого товариша, інтерес якого помітний до якої-небудь справи, незвичністю в чому-небудь, дитина дивується, вдивляється в однолітка більш уважно і поступово починає співчувати і співпереживати йому. Вона тішиться успіхам іншої дитини або засмучується її невдачам.

Спеціальна організація спільної колективної діяльності в умовах педагогічного супроводу може виступати можливістю розкриття своєрідності кожної дитини і виховання у неї найважливіших моральних якостей з опорою на індивідуальні нахили.

В умовах суспільного виховання кожній дитини потрібно ввійти в

суспільство дітей, знайти своє місце, визнати інших. Для цього потрібна особлива група якостей, за допомогою яких дитина могла б встановлювати різноманітні зв'язки з однолітками. Серед таких якостей, на думку А. П. Усової, виступають організованість, дисциплінованість, інтерес, які позитивно характеризують дитину, але які самі по собі ще не вводять її в світ однолітків. Необхідні інші якості особистості, які допоможуть спілкуватися з дітьми, будувати взаємини. Якщо індивідуальна поведінка дошкільника може визначатися специфічними, притаманними тільки їй рисами, то суспільна поведінка характеризується особливими якостями, що дозволяють дитині вільно входити в дитячий колектив і жити в радісній атмосфері дитинства.

Такими якостями ми вважаємо співчуття, співпереживання, взаємодопомогу як передумови морального розвитку дошкільника, які характеризують потенційні можливості прояву їх соціальної сутності індивідуальності. Соціальні за своєю природою, вони мають бути сформовані в комплексі у кожної дитини, мати особистісно-значимий зміст. Особистісно значущий сенс цих якостей посилюється за рахунок впливу схильностей особистості, роль яких виявляється в спільній колективній діяльності, де кожен вихованець, реалізуючи свій потенціал, може заявити про себе і зробити внесок у загальну справу.

У психолого-педагогічній літературі вищеперераховані якості розкриваються в якості основ гуманізму, відповідної готовності суб'єкта відчувати, переживати, діяти як інша людина. Смісл проявів цих якостей виявляється в спілкуванні і в спільній діяльності, коли з'являється необхідність допомогти, подбати про кого-небудь, підтримати, проявити увагу, а також відчутти їх вплив на собі.

Важливою умовою виникнення гуманного ставлення до однолітка є розпізнання стану, який той переживає.

У теорії та практиці дошкільного виховання наголошується, що більшість дітей старшого дошкільного віку не проявляють чуйного ставлення до своїх однолітків, не помічають або не приймають близько до серця їх труднощі і прикрощі, не радіють успіхам і досягненням.

Подібні факти спонукають нас звернутися до питання про необхідність своєчасного розвитку моральних якостей у кожної дитини, інакше діти стануть відчувати серйозні проблеми у встановленні контактів з ровесниками, колективні взаємини будуть малоефективні в розвитку індивідуальних якостей особистості.

Дитина старшого дошкільного віку повинна навчитися переживати, відчувати, розрізняти позитивні і негативні емоції, настрої у зв'язку зі сприйманням явищ навколишньої дійсності, людей, людських взаємин, а також природи як засобу, який найбільш природно збуджує, на наш погляд, почуття людини. Проникаючи в глибину свого внутрішнього «Я», розрізняються такі душевні стани, як: мені радісно або сумно, мені

сьогодні добре, тому що друг радіє та ін. Нагромаджуючи досвід моральних переживань, дитина збагачує власний внутрішній зміст, вчиться переносити індивідуальні переживання на інших людей, тобто співчувати, співпереживати. Особисті переживання дитини розвиваються в процесі сприйняття об'єктів і явищ навколишньої дійсності, взаємин людей, природи, висловлюючись у почуттях радості і смутку, задоволенні і незадоволенні, захопленні і обуренні і т.д. Людина як суспільна істота не може переживати їх поодиноці, а прагне співвіднести свої переживання з переживаннями інших, звертаючись до однолітка як до найближчого суб'єкту співпереживання. Одноліток може і має стати цікавим об'єктом спостережень і взаємин для дитини старшого дошкільного віку.

Співчуття, співпереживання, взаємодопомога характеризуються нами як моральні якості дитини, які послідовно розвиваються, як моральний потенціал, причому співпереживання є більш складною якістю, ніж співчуття, а взаємодопомога виступає як результат прояву цих якостей. При цьому спостережливість, вміння помітити однолітка з'явиться початковою ланкою розвитку морального потенціалу. Таким чином вибудовується певна послідовність у прояві соціальних якостей особистості: співчуття, співпереживання, взаємодопомога.

Усвідомлення власної активності, ступінь сприяння в житті іншого може виступити для дитини показником готовності до колективних взаємин, показником морального розвитку особистості, моральною основою колективних взаємин. Взаємодопомога реалізується в процесі виникнення співчуття і співпереживання в спільній діяльності дошкільнят.

Одним із важливих засобів розвитку індивідуальності дитини в колективі однолітків є різні види спільної дитячої діяльності, де реалізується соціальна активність дитини. До цієї діяльності, на наш погляд, висуваються певні вимоги: захоплюючий характер, що забезпечує успіх і визнання самоцінності кожної дитини; облік нахилів дитини до тієї чи іншої діяльності; очевидність користі діяльності як для конкретної дитини, так і для інших дітей.

Цим вимогам може відповідати така діяльність як гра, малювання, ліплення, конструювання, художня праця та ін. Якщо зазначені види діяльності організувати так, щоб вони мали захоплюючий характер, їх зміст і методика організації можуть вирішити завдання з виявлення своєрідності кожної дитини, врахування дитячих нахилів, а також сприяти формуванню колективних взаємин.

Дошкільний вік – це вік творчої гри як провідного виду діяльності, де найбільш успішно розвиваються схильності, зокрема, соціальні схильності. Дослідники показують, що значний вплив на збагачення змісту дитячих ігор надають організовані і продумані дорослими спостереження навколишнього життя [1].

Радість гри – це радість творчості особистості та формування

колективних взаємин. Одна і та ж дитина проявляє різні риси характеру, схильності залежно від змісту гри, від складу гравців, одну і ту ж роль кожна дитина створює по-своєму, вкладаючи в неї свій маленький життєвий досвід, свої почуття і звички. Майже всі дівчатка в іграх бувають мамами, всі люблять своїх дітей-ляльок, але в поведінці кожної мами є і свої індивідуальні відтінки. Одна більш ласкава, зворушливо-ніжна, інша – сувора, що вимагає порядку, третя – поєднує і те й інше. Більшість хлопчиків грають у капітанів, льотчиків, але жоден з них не повторюється, навіть якщо вони наслідують один і той же образ. Різноманіття відтінків у виконанні ігрових ролей заявляє про своєрідність кожної дитини, про вміння відчувати і сприймати навколишнє по-своєму. Спостерігаючи різноманітні моральні прояви поведінки один одного у спільній грі, діти розвивають свої нахили, задатки до здібностей, збагачуючись взаємним досвідом у колективних іграх.

Якщо проаналізувати, як склалися в цій галузі педагогічні підходи, умовно поділивши дітей на дві групи, то методика роботи з дітьми першої групи може бути спрямована на активних, впевнених у собі дітей, які здатні розвивати сюжет гри; товариські, легко добиваються поставлених цілей. До другої – невпевнених у собі, сором'язливих, замкнених дітей, нахили і здібності яких розвиваються малопомітно і набагато важче.

Працюючи з дітьми першої підгрупи, педагог направляє їх активність на наслідування хорошему, на виконання творчих задумів, подолання труднощів, привчає їх рахуватися з товаришами, виконувати і головні і рядові ролі, виховує індивідуальні особистісні якості. У дітей, які не впевнені у собі, сором'язливі – збуджена активність вселяє віру в свої сили і можливості, бажання не відставати від однолітків. Для цього створює умови, щоб діти прониклися довірою до вихователя, зблизилися з іншими дітьми.

Під впливом вихователя ігрова активність дитини стає все більш цілеспрямованою, розвивається вміння домовлятися, погоджувати свої дії з діями товаришів.

Специфіка впливу гри на розвиток дитячих нахилів і здібностей унікальна, оскільки через гру можна розвивати образотворчі, музичні, художньо-мовленнєві та інші здатності дитини, які може направити дорослий в русло морального виховання особистості, організовуючи спільну діяльність дітей [2].

Образотворча діяльність тісно пов'язана з театралізованою грою і може бути використана в колективній діяльності. Малювання силуетів персонажів для тіньового театру, конструювання з паперу, стрічок, елементи костюмів, придумування декорацій до лялькових спектаклів, стимулюють розвиток схильностей у дітей. У процесі спільної діяльності обговорення різних варіантів дій за пропозицією вихователя або за бажанням дітей розвивають фантазію вихованців, а також інтерес до

особистості однолітка, бажання спілкуватися з товаришами і взаємодіяти.

Одним з мотивів продуктивної образотворчої діяльності є виникнення бажання зробити подарунок до свята своїми руками малюкам, товаришам, батькам. Спільні переживання об'єднують дітей, викликають радість, бажання допомагати, щоб домогтися позитивного результату. Індивідуальні можливості, проявлені кожною дитиною і визнані колективом, допомагають їй усвідомити соціальну цінність власної індивідуальності.

Отже, схильності, як індивідуальні особливості, важливі для самоактуалізації кожної дитини, оскільки підкреслюють її своєрідність і неповторність саме серед однолітків, а в дитячому колективі ця своєрідність найбільш помітна і яскрава.

Основним джерелом нагромадження позитивного досвіду моральної поведінки дошкільника є виховний колектив, який не тільки служить цілям морального розвитку всіх, а й може бути засобом всебічного розвитку кожної дитини.

Важливими засобами розвитку індивідуальності дитини в колективі однолітків є різні види спільної дитячої діяльності, де реалізується соціальна активність дитини.

Перспективу подальших досліджень цієї проблеми вбачаємо у розробленні методики формування індивідуальних якостей особистості дитини старшого дошкільного віку у спільній діяльності з однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Формирование общественной направленности ребенка дошкольного возраста в игре / Л. В. Артемова. – Киев, 1988. – 160 с.
2. Буяювер А. И. Творческие игры как средство воспитания коллектива / А. И. Буяювер // Психологические вопросы игры и обучения в дошкольном возрасте // Д. Б. Эльконин. – М., 1957. – С. 21–34.
3. Якименко Л. М. Дитина в колективі однолітків / Л. Якименко // Дошкільне виховання. – 2012. – С. 8–10.